

rűbb egyszerűséggel, művészi szegénységgel fejezte ki. *Nemes Nagy Ágnes* (Ízlésváltozások a Kosztolányi-vers fogadtatásában) arról beszélt, hogy a háború után induló költő-nemzedék és Kosztolányi között mély szakadék húzódott, hiszen akkoriban az egész magyar irodalmi tudat „szépség-elvonókúrán” ment át. Csak a félmúlt purgatóriuma után vált számukra Kosztolányi költészetének érzelmessége, tragikumája értett és igazán fontosá. *Lator László* Kosztolányi verseinek zeneiségét tárgyalta (A Kosztolányi-dal- lam), a muzikalitást a magyar nyelv természetes lélekzetvételeét követő mondatokban, a mondatok szerkezetének tagolásában, az ismétlésekben, halmozásokban, a költői képek mögöttes derengésében kutatva, s csak végső soron említve a furcsa, látványos, ironikus rímek és az alliteráció szerepét. *Kabdebó Lóránt* (Halotti beszéd. A kései Kosztolányi-versek személyiségképe) Szabó Lőrinc és Babits 30-as években írott verseivel vetette össze a Halotti Beszéd és a Hajnali részegség című verseket, s arra a következtetésre jutott, hogy mindegyik költeményben a magány vált létélménnyé, s ebben az időben mindhárom költő számára a kiemelt pillanatok adják az élet értelmét. *Láng Gusztáv* szerint a nemzeti költő rangját az is jelzi, milyen mértékben vált megter- mékenyítővé, mennyire él benne a nemzeti költészetben. Előadásában (Kosztolányi és Dsida) az 1919 után kibontakozó nemzetiségi irodalmak egyik vonatkozásában mérte fel Kosztolányi hatását, s megállapította, hogy Dsidának elsősorban a költői és költé- szeti szerepmóde-ll kialakításában volt segítségére, az esztéta költészet és az „apoliti- kus elkötelezettség” vállalásában. *Karol Wlachovský* Kosztolányi prózájának szlovákiai recepciójáról számolt be (Kosztolányi prózájának modernsége a fordítás tükrében). Verseiből már régebben is fordítottak, de csak a közelmúltban jelent meg az Esti Kor- nél és a Tengerszem kötet novelláiból egy válogatás. *Rónay László* előadása (Kosztolá- nyi nyelvszemlélete) a Magyarosan című folyóirat nyelvművelő tevékenységét átte- kintve hangsúlyozta Kosztolányinak azt a megállapítását, hogy csak az a nép válaszol- hat a történelem kihívásaira, mely nyelvéből merít erőt és megújulási készséget. *Kiss Ferenc* referátuma (A homo aestheticus és a korfeladatok) Kosztolányi világnézetét, politikai magatartását vizsgálta. Leszögezte, hogy Kosztolányi tudatosan elkülönült a kor „törvénykereső” költőitől, de az európai és a magyar gondolkodás nagy tapasza- latai beépültek erkölcsi és szellemi szokásaiba, s az igába nem fogható szellem értékeit sohasem vonta kétségbe.

Ny. J.

III. Magyar–amerikai összehasonlító irodalomtudományi konferencia

1985. augusztus 12. és 15. között az MTA Irodalomtudományi Intézetében ren- deztek meg a harmadik magyar–amerikai összehasonlító irodalomtudományi konfe- renciát, melyet az MTA és az ACLS szervezett. Tárgya ezúttal a műfajok huszadik szá- zadi változása volt.

Bodnár György megnyitó szavai után *Sötér István* tartotta a bevezető előadást. Ebben felvetette azt a kérdést, hogy vajon az elbeszélő műfajok vagy a költészet te- kinthető-e folytonosabbnak az előző századokhoz való kapcsolatában, és rámutatott

a líra meghökkentő alakváltozásaira. A regény és a széppróza eszközei olykor meglepően újszerűeknek tűnnek ugyan, de a líra a huszadik században elveszítette mindazokat a külsődleges jellemző jegyeket (pl. rím, metrika stb.), amelyek alapján az előző korok azonosították. Sőtér István után Szili József tartott ugyancsak általános problémákkal foglalkozó előadást. Szólt az irodalom kategóriájának használati különbségeiről, az irodalom és a nem-irodalom közötti válaszfalak mozgásáról. Kifejtette, hogy az irodalom is, a műfaj is olyan kategória, amely érzékelteti ugyan mindazt, amire vonatkozik, de semmi esetre sem „tisztá”, elemi összetevőkre vagy definícióra levezethető; a modern és a posztmodern vizuális és auditív költészet, valamint az olyan műfajkeverő műtípusok, mint az esszéregény, éppen ezt a sajátosságot aknázzák ki és egyben támasztják alá. Szili elemzésének középpontjában Szentkuthy Miklós *Praeje* állt, amely esszéként a regényírásra reflektál, elbeszélő szépprózaként olvasva pedig esszé-betéteivel hökkenti meg a cselekményt váró olvasót. Szili rámutatott, hogy míg egy időben az irodalom és az irodalmiság tisztának tételezett eszményét a „non-fiction” a tényirodalom, a szociografikus írás tette próbára, addig manapság a keveredő műfajok, a nem-irodalom felé hajló alkotásmód más formái látszanak előtérbe kerülni.

Az előadások következő blokkja a lírával foglalkozott. Bodnár György előadása Weöres Sándor és Juhász Ferenc hosszú verskoncepcióját taglalta, amelyekben – különös módon – maga a hosszúság a műfaj minőségi faktorává lép elő. Felvetődik ugyanis a kérdés, hogy mennyiben lírai és már mennyiben epikai jellegű az a műfaj, amelyet Nagy László mellett Weöres és Juhász emelt a magyar költészetben a fontos helyek egyikére. Bodnár megállapítása szerint mind Juhász, mind Weöres költészetében valamiképpen a mítikus és kozmikus világképhez köthető a hosszú vers műfaja. Szerkezetileg az ismétlődés és a párhuzamosság jellemzi ezeket a műveket, s nem a versszak vagy a mondat szintjén elemezhetők elsősorban, hanem a nagyszerkezetet tekintetbe véve, a nyitott szerkezet felismerése révén. Weöres és különösen Juhász versei (sőt versszakai és sorai is) végtelennek tetszenek. Ez a parttalanság a mikrostruktúrák szerkezeti jellegzetességeit mintegy elfedi, esetlegessé teszi. Bodnár utalt arra, hogy Pound és Eliot munkásságában vannak rokon vonások, a közvetlen rokonság vagy hatás azonban kizárható.

Jonathan Culler (Cornell University) dolgozata két részből állt. Az első Baudelaire-értelmezés volt, s arra keresett választ, hogy vajon mennyiben előlegezője és mennyiben beteljesítője Baudelaire a modern költészetnek; valóban mondható-e, hogy Baudelaire óta semmi új nem volt a modern költészetben. Itt találja szembe magát az értelmező a líra műfajának kérdésével és szűkebben a líra-értelmezés tapasztalat- vagy élmény-központú megközelítésével. A dolgozat második része – ezzel összefüggésben felvázolta azt a konvenciót, amely minden lírai szöveget egy lírai én monológjaként fog fel. E konvenció eredetét, megokolásait és előfeltevéseit Culler részletesen tárgyalta, dolgozata végén pedig kétségbe vonta általános érvényét, s érveket sorakoztatott fel ellene. A megoldásra természetesen nem vállalkozott, de a dolgozatot követő vitában mód nyílt a magyar irodalomértelmezés hasonló konvencióinak tudatosítására.

Theodore Ziolkowski (Princeton University) öt tézisben foglalta össze mondanóját a líra műfaji átalakulásairól. Első tétele szerint a műfaj felfogható antropológiai-egzisztenciális értelemben (a líraiság, a tragikum, az elégikuság stb.), és konkrét történelmi megjelenéseiben. Ez utóbbi műfaj-fogalmat használva beszélhetünk csak műfaj-

változatokról. Második tétele szerint a huszadik században állandónak vagy változónak tekinthető műfajok mind a romantika szülöttei vagy a romantika által nemzetivé tett régi formák. A harmadik tétel leszögezi, hogy a műfajváltás radikális módja, a paródia, a hagyományos értékeket kérdőjelezi meg, szemben ezek szűk látókörű, ideológikus elfogadásával. A negyedik tétel a műfajváltás másik végpontját, a radikális folytonosságot jelentő imitációt ragadja meg: ez viszont a hagyományos értékek megőrzését teszi lehetővé a fenyegető ideológiai káosz ellenében. Végül az ötödik tétel szerint a műfajok megújítása a paródia és az imitáció között jön létre, amikor a hagyományos formák az új léthelyzetben elégtelennek bizonyulnak. Elméleti megállapításait Ziolkowski a német Volkslied, elégia és szonett gazdag példatárával illusztrálta.

A következő három dolgozat az elbeszélő műfajokkal foglalkozott. *James Olney* (Louisiana State University) az önéletrajz kérdéseiről írt. Megállapította, hogy bár az önéletírás újabban a műfajelméletben kivívta önálló jogát, helyét, valahogyan mégis a történelem segédtudományaihoz közel állónak tekintik, sokszor az életrajzírás mellé állítják. A másik oldalról viszont minden írást az önéletírás egy formájának lehet tekinteni. Annyi bizonyos, állította dolgozatában Olney, hogy az önéletrajz mindig valami más is: szociográfia, politika, pszichológia stb. Ennek megfelelően az önéletírások különböző típusait lehet elhatárolni. Így beszélhetünk autoszociográfiáról, autopszichográfiáról, autophülográfiáról (amely az egyes ember sorsa helyett a közösség – család, törzs, társadalom – történetét helyezi a középpontba), autoobituográfiáról (amely mintegy a síron túlról visszatekintve a már lezárt élet történetét veszi számba), autoszotériográfiáról (az önéletrajzíró üdvözülésének történetét leíró al-műfajról), s a lista még minden bizonnyal bővíthető. A megkülönböztetés alapja részint az ábrázolt világ, részint az elbeszélői modalitás.

Szegedy-Maszák Mihály az önéletírás és a regény összefonódásairól szólt. Bevezetésként rámutatott, hogy a regény és az önéletrajz két ideáltípust képvisel, amelyek tiszta formában soha nem valósulhatnak meg: minden önéletírás tartalmaz fikatív mozzanatokat, s minden regény tekinthető egyfajta önéletírásnak. Ottlik *Iskola a határon*-jának példáján mutatta be az önéletrajzi elemek észrevétlen beszüremkedését a regény szövegébe, a nyílt önéletrajzi utalásokra Esterházy *Termelési regényét* hozta példaként, Raymond Federman műveit pedig a fiktív tétel önéletírás különös megvalósulásaiaként elemezte. A posztmodern írásmód az élet és a fikció (írás, művészet) határainak elmosására, megszüntetésére törekszik: az önéletírás és a regényírás bonyolult kapcsolódásai éppen ezért ebben a posztmodern írás-koncepcióban jól megtalálják helyüket.

Jankovics József a hetvenes évek végének egy jellegzetes magyar műfaj-változatról, a kvázi-családregegyről írt. Miután röviden áttekintette a terminológiai és műfaj-történeti kérdéseket, a különleges családregegy-változat három magyar reprezentánsát, Bereményi Gézát, Lengyel Pétert és Nádas Pétert tette meg vizsgálódása tárgyául. Mindhárman a hetvenes évek végén indultak, nagyjából egy nemzedékhez tartoznak, s érdekes módon családregegyeik értékrendszere sok hasonlóságot mutat. Az útját és különösen múltját kereső fiatal nemzedék a nagyapák generációjában leli föl az értéket, a hagyományt, amelyről azonban tudja, hogy pusztulásra van ítélve. A közvetlen elődök nemzedéke – az apáké – a pusztulás, az értékvesztés világa. Ez az értékrendszer összefügg az elbeszélés-technika sajátosságaival is: az idő nem teleologikusan halad előre, s a szerzői elbeszélés viszonylagossá válik.

Az előadások utolsó blokkja a drámával foglalkozott. *Paul Hernadi* (University of California) a mártír-drámákkal foglalkozott. Ez a régi műfaj a huszadik században többször is föltámadt: Eliot és Shaw műveitől Dürrenmattig és Brechtig. Hernadi Shaw *Szent Johannájának* és Eliot *Gyilkosság a székesegyházban* című drámájának alapos elemzésével mutatta ki, hogy hogyan módosult a mártíromság koncepciója a barokk elődökhöz képest. Dürrenmattnál (a *Romulusban*) a mártíromság teljesen ironikus színezetet ölt, míg Brecht korának tudományos-morális kérdéseire keresi a választ, ugyancsak mártírdráma keretében. Dolgozata végén Hernadi utalt arra is, hogy maga a színházi szituáció, a magányos színész és a közönség-tömeg szembeállása implikál egyfajta mártírdráma-alaphelyzetet: ezt aknázza ki például Grotowski színháza.

Kálmán C. György arról a váltásról szólt, amely Magyarországon a 60-as évek közepén következett be, s amelyet a groteszk vagy az abszurd előretörésének lehet nevezni. Örkény *Tótékja* egyidejűleg több konvenciót hívott ki: a közvetlen politizálását, az életproblémákra való válaszadását, a cselekményességét, a nyelvhasználat életszerűségét stb. A hatvanas évek klasszikus tragédiája természetesen azóta is tovább él, de mellette megjelent egy új konvenciórendszer, amely éppen a klasszikus tragédia formálásmódjával szegül szembe. A „világdrama” madáchi modelljének kifordításaként jelent meg a színpadokon előbb a *Pisti*, majd Kornis Mihály *Hallelujája*, s ez a hullám vezetett ahhoz, hogy a magyar közönség várakozásai a kortárs drámákkal szemben némileg módosultak.

Az MTA–ACLS együttműködés másik programja – az összehasonlító irodalomtudományi konferenciák szervezésén kívül – az amerikai irodalom magyar befogadásának kutatása. A konferencia résztvevői – *Henry H. H. Remak* és *Szili József* zárzava után – ennek a tervnek a részleteivel és az eddig folytatott munkával ismerkedhettek meg. Először *Kent Bales* (Minnesota University) tartott beszámolót az Egyesült Államokban folytatott felmérő munkáról, majd a magyar résztvevők nevében *Rozsnyai Bálint* (JATE) vázolta azokat az előkészítő jellegű és egyelőre elméleti típusú munkákat, amelyek az empirikus adatfelvételeket és értékelésüket fogják megkönnyíteni.

A konferencia szervezői arra törekedtek, hogy hosszadalmas felolvasások és rögtönzött hozzászólások helyett érdemi vita folyjék a konferencián; ezért a dolgozatok szövegét jó előre eljuttatták minden résztvevőhöz, és a szerzők csak arra szorítottak, hogy 15-20 percben mondandójuk lényegét, illetve az egyes esetleges kiegészítéseket és kiigazításokat összefoglalják. A vita élénkítése végett magyar és amerikai részről is meghívtak jónévvű szakembereket az ülészakra. Az amerikai küldöttséget vezető Henry H. H. Remakon és a munkabeszámolóval szereplő Kent Balesen kívül tagja volt az amerikai csoportnak az összehasonlító irodalomtudomány kimagasló egyénisége, *Anna Balaikian* professzor; magyar meghívott vitapartner volt *Kovács József* (MTA Irodalomtudományi Intézet), *Abádi Nagy Zoltán* (KLTE), *Csúri Károly* (JATE), *Dávidházi Péter* (ELTE), *Kenyeres Zoltán* (ELTE); munkabeszámolóval *Rozsnyai Bálint* (JATE).

Kálmán C. György